

drvi v prisilno homogenizacijo, ki zaradi unificiranosti na neki stopnji razvoja morda ne bo več sposobna najti ustreznih odgovorov na eventualne nove probleme?

Kot izhodišče za odgovor nam lahko služi sedanji odnos Zahoda do islamskega sveta. Ta danes predstavlja eno redkih, še relativno konsistentnih civilizacij, ki lahko ponudi drugačen vzorec bivanja, njegove relacije z Zahodom pa so ta čas tako zaostrene, da je v ozadju prej težnja po nasilnem poenotenju kakor po sobivanju in medsebojnem oplajanju.

Kako na to odgovarjajo in bodo v prihodnje odgovarjale kulture Črne Afrike? Napovedi za prihodnost ne morejo npr. mimo dejstva, da je Afrika danes prepuščena na milost in nemilost lakoti in aidsu ter do take mere oslABLJENA, da lahko govorimo o demografski katastrofi neslutnih razsežnosti. V takih razmerah se zdi povratek k lastnim tradicijam, ki ga omenja npr. sengalski fotograf srednje generacije Boubacar Touré Mandémory (*1956), sicer logičen, a ima malo upanja na uspeh.

Slabi pogoji za nov zagon namreč koreninijo zelo globoko. Nekateri fotografi se npr. v svojih intervjujih in besedilih zavedajo izgube identitete, a, kot kaže, komajda tudi resno omajane samozavesti, ki jih je Afriki prizadejalo večstoletno kolonialno gospostvo in njegove novejšje različice. Tako se npr. starejši malijski fotograf Malick Sidibé (*1936) pritožuje, da so mlade generacije preveč proevropsko usmerjene in svari pred prehitrim prilagajanjem novi realnosti, karierizmom in komercializacijo, hkrati pa trdi, da je Afrika »relativno mlad kontinent« ter da naj se njihova fotografija drži konkretne realnosti, v kateri živi Afrika in naj bi se ne ukvarjala s psihologiziranjem, saj naj bi še ne bila zrela za to. To stališče je seveda absurdno, saj Afrika končno velja za zibelko človeštva, a razgalja dejstvo, da se tudi razmišljujoči Afričani nezavedno podrejajo zahodni kulturi kot standardu in po njej merijo svoje (ne)uspehe.

Primož Lampič

Kestli, Elizabet: *Žene sa Kosova: životne priče Albanski*. Novi Sad: Futura publikacije, 2002. Prevod dela: *Frauen in Kosovo: Lebensgeschichten aus Krieg und Wiederaufbau*. Limmat: Zürich, 2001.

Leta 1997 je bila v Novem Sadu ustanovljena ustanova »Ženske študije i istraživanja«, ki je začela načrtno zbirati življenjske zgodbe žensk različnega porekla. Do leta 2003 so uspeli posneti več kot sto življenjskih zgodb. V bivši jugoslovanski produkciji je bilo objavljeno že nekaj knjig, ki dokumentirajo življenja žensk iz različnih delov bivše Jugoslavije. Primerjanje podatkov iz zgodb Muslimank in Hrvatice v Bosni in Hercegovini s pripovedmi srbskih žensk o vojnah na tem prostoru kaže na nekaj skupnih točk: ženske so vedno žrtve v kateremkoli vojnem spopadu. V projektu »Ženskih študij« v letu 2002 so bile zlasti ženske manjšinskih, nacionalnih, etničnih in drugih skupin, vseh tistih, ki so bile diskriminirane iz več razlogov: ker so ženske, ker so pripadnice manjšinske skupine in še zato, ker pripadajo skupini, ki na vrednostni lestvici stoji najnižje. Tako so v tem kontekstu

že objavljene knjige *Romkinje* (2001); v angleškem prevodu *Romani Women: Oral Histories of Romani Women in Vojvodina* (2002), knjiga *Vojvođanke* (2001), v delu pa je knjiga z zgodbami begunk in invalidnih žensk.

Petnajst kosovskih žensk, ki v knjigi *Žene sa Kosova: životne priče Albanski* govorijo o sebi, predstavlja tisoče sodobnih in angažiranih kosovskih žensk. Avtorica je v življenjskih zgodbah uporabila dva glasova: glas pripovedovalke in glas spraševalke, ki pripovedujeta o življenjih, ki jih ne bi smeli pozabiti.

»Albanke so naše sestre«, je bila parola t. i. žensk v črnem, ki so med vojno stale na Trgu republike v Beogradu in se nemo solidarizirale z vsemi ženskami, ki so se znašle sredi vojnega nasilja. Prevod knjige v srbščino je torej del te solidarnosti, solidarnosti z ženskami v stiski, protest zoper vojno, nasilje, militarizem in za zaščito miru.

Elizabet Kestli je bila kot novinarka prvič na Kosovu leta 1998 z delegacijo humanitarne pomoči evangeličanskih cerkev Švice. Na poti skozi od vojne opustošeno Kosovo je srečevala številne Albanke, ki so tudi v najhujših razmerah skrbele za begunce ali so smelo opravljale svoje delo na vojnem območju. In povsod je bilo polno žensk, katerih bratje, očetje ali možje so bili leta odsotni, ker so kot »gastarbajterji« živeli v Švici, Nemčiji ali Avstriji, da bi lahko preživljali svoje družine. Kestlijeva je v poročilih o Kosovu videla, da žensk sploh ne omenjajo oziroma le z oznako »žrtve vojne«. Maja 1999, v času posredovanja pakta NATO, je odpotovala v Makedonijo, da bi poročala o beguncih. Med njimi so bile spet ženske, ki jih je prej srečala na Kosovu. Te so se zopet zavzemale za svoje rojake. Ko se je nekaj tednov kasneje vojna zaključila, so se travmatizirani ljudje vračali na razrušeno Kosovo. Ženske so poskušale pomagati skupnosti, da bi spet funkcionirala. Njihovi projekti samopomoči za vdove, otroške skupine, sirote, tečaji za mlade ženske, svetovalnice in podobno delo ni nikoli prišlo na naslovne strani časopisov. Leta 2000 je Kestlijeva začela zbirati življenjske zgodbe žensk, za knjigo pa jih je izbrala petnajst. To so zgodbe žensk različnega porekla, interesov in starosti, ki so vse brez oklevanja pristale, da se intervjuji objavijo. V njihovih izpovedih beremo, kako so kosovske Albanke preživele vojno in kako se spopadajo s povojnim vsakdanjikom. Ženske v knjigi govorijo o svojih najtežjih izkušnjah, pa tudi o tem, kaj jim daje hrabrost, vero vase in življenjsko radost. V zgodbah spregovorijo študentke, prevajalke, sodelavke ženskih in otroških centrov, policistka, oficirka, zdravnica, odvetnica, andragoginja, gospodinja, asistentka na univerzi, vezilja, ekonomistka.

Knjiga je opremljena s komentarji, ki v zgodovinskem, družbenem in političnem okvirju podpirajo življenjske zgodbe (npr. o Kosovu pod prehodno upravo Organizacije združenih narodov, pravnih razmerah, kosovskih Albancih v Švici, Osvobodilni vojski Kosova in Kosovskem zaščitnem korpusu, vojnih žrtvah, švicarski pomoči Kosovu, ženskah v politiki, prebivalstvu, kronologiji zgodovine Kosova, kosovskih občinah), hkrati pa daje konkreten uvid v kulturo in skupnost kosovskih Albancev.

Čeprav sem življenjske zgodbe kosovskih Albanc poskušala brati s časovne in geografske distance ter z že izurjenim očesom za osebne pripovedi, ki jim v različnih kontekstih sledim že slabo desetletje, me niso pustile ravnodušne in jih

tudi nisem mogla doživeto prebrati na mah. Vsaka zgodba namreč nosi svoje kruto sporočilo o vsakdanjem življenju in okoliščinah kosovskih Albanc, tudi skozi do nedavnega zamolčano zgodovino njihovih družin, tako da se od zgodbe do zgodbe bralec/bralca prebija z začudenjem, da je bilo tako dolgo v Jugoslaviji mogoče prikrivati resnico, in hkrati zavestjo, da je dobro, da se zdaj o tem lahko govori. In da kot ženske in kot pripadnice manjšine lahko govorijo o doživljanju zadnje vojne in njenih posledicah. Med obema je nujen razmislek, včasih tudi odlog branja, ker so izpovedi presunljive. Da se jim takšne zgodbe ne bi nikoli več dogajale, zaželiš ženskam na fotografijah, upodobljenim v svojih najbolj vsakdanjih družinskih ali poklicnih vlogah, v katerih so tako podobne katerimkoli drugim ženskam. Tudi nam.

Destovnik, Irena: *Moč šibkih: ženske v času kmečkega gospodarjenja.*
Klagenfurt = Celovec: Drava, 2002, 240 str., ilustr.

Analize razmerij med spoloma in obravnavanje spola kot strukturnega dejavnika se v družbenih in humanističnih vedah danes zdijo nekaj samoumevnega. Ta samoumevnost je gotovo eden od pomembnih dosežkov ženskih študij in feminističnih teorij, ki so si dejansko šele v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja začele utirati pot med znanstvene vednosti. Podobno kot v drugih družbenih vedah feministična teorija tudi v antropologiji dekonstruira same antropološke vednosti s tem, ko analizira načine, kako in zakaj te vednosti reprezentirajo ženske. Hkrati pa raziskuje, kako se ekonomija, sorodstvena razmerja, obredi, moč in oblast strukturirajo preko spola.

Ženske so bile sicer že pred tem objekt etnografskega raziskovanja, in sicer njihovi delo, vloge in obredi. Ženske študije in feministična teorija pa ženske obravnava kot akterke v samem središču družbenega življenja. Tak odnos do žensk ima tudi Irena Destovnik v svoji knjigi *Moč šibkih: ženske v času kmečkega gospodarjenja*. Delo je prava redkost med etnološkimi in etnografskimi analizami pri nas, je redkost v našem družboslovju nasploh že zato, ker združuje statistično, etnografsko in zgodovinsko natančnost v prikazovanju življenja v dveh južnokoroških vaških skupnostih (Šentjanžu in Šentjanskih Rutah) s pronicljivo analizo vladajoče ideologije, gospodarskih in političnih razmer na Koroškem in v Evropi 19. in prve polovice 20. stoletja. Pomen njenega dela pa je še toliko večji, ker raziskuje družbeno vlogo žensk iz kmečkih in podkmečkih slojev, torej tistega dela prebivalstva, ki je trikratno marginaliziran (tudi v znanstvenem raziskovanju): zaradi slojevske pripadnosti, spola in narodnosti.

Destovnikova v svoji analizi uporablja praktično vse dostopne pisne vire iz tistega časa in prostora: notarske akte, katastre, matične knjige, časopise, zapisnike Marijine družbe, Katoliškega slovenskega izobraževalnega društva in drugih društev, ki so delovala na tem področju, celo spise otrok iz Marijinega vrtca. Te vire